

Przeglądy i komentarze

UTWORZENIE W NRD KOMITETU DO STUDIOWANIA I ZMIANY STOSUNKÓW SPOŁECZNYCH W NIEMCZECH ZACHODNIICH

W Niemieckiej Republice Demokratycznej powołano do życia Komitet do Studiowania i Zmiany Stosunków Społecznych w Niemczech zachodnich (*Komitee zum Studium und Veränderung der gesellschaftlichen Verhältnisse in Westdeutschland*). Wydarzenie to związane jest z zajęciem nowego stanowiska przez NRD odnośnie do stosunków między dwoma państwami niemieckimi i nowym poglądem na perspektywy zjednoczenia Niemiec, co znalazło wyraz w opublikowanym w marcu br. dokumencie Frontu Narodowego Niemiec Demokratycznych¹.

Zadania nowo utworzonego Komitetu polegają na kierowaniu wszelkimi pracami zajmującymi się sytuacją w NRF i koordynowaniem ich, a także na przygotowaniu materiałów dotyczących perspektyw rozwojowych Niemiec zachodnich. Komitet ma koncentrować się przede wszystkim na zagadnieniach społecznych.

W skład Komitetu weszli głównie wybitni naukowcy reprezentujący różne dziedziny nauki oraz działacze społeczni. Jego prezesem został dr Max Suhrbier, wicepremier rządu NRD i przewodniczący Liberalno-Demokratycznej Partii Niemiec (LDPD). Komitet zamierza starać się o pozyskanie do współpracy szeregu osobistości z Niemiec zachodnich: działaczy gospodarczych, związkowych, przedstawicieli rad zakładowych itp.

Równocześnie rozwiązano Komitet do Spraw Jedności Niemiec (*Ausschuss für Deutsche Einheit*), istniejący dotąd przy prezesa Rady Ministrów NRD². Komitet ten włączony został jako wydział do Rady Narodowej Frontu Narodowego Niemiec Demokratycznych.

Nowy Komitet jest samodzielną instytucją społeczną, działającą w ramach Frontu Narodowego Niemiec Demokratycznych i podlegającą jego Radzie Narodowej.

J. R.

ŁUŻYCKIE WYDAWNICTWO LUDOWE „DOMOWINA”

W r. 1948 Związek Serbołużyczan „Domo wina”, w celu wszechstronnego i szerokiego rozwoju literatury łużyckiej, wystąpił z inicjatywą zorganizowania wydawnictwa drukującego i rozpowszechniającego książki, publikacje i prasę w obu językach łużyckich. W krótkim czasie zrealizowano to zamierzenie poprzez utworzenie Nakładu „Domowiny”, związanego organizacyjnie ze Związkiem Serbołużyczan, oraz przez wznowienie działalności księgarni łużyckiej w Budziszynie.

¹ Dokument ten zamieszczamy powyżej w tym numerze „Przeglądu Zachodniego” (przyp. red.).

² Komitet do Spraw Jedności Niemiec utworzony został w dn. 7 I 1954 r. Zajmował się on zagadnieniami związanymi z problematyką zjednoczenia Niemiec, przygotowaniem traktatu pokojowego z Niemcami i innymi zagadnieniami ogólnoniemieckimi. Publikował liczne dokumenty i materiały propagandowe, głównie dotyczące sytuacji w Niemczech zachodnich. W ostatnich latach Komitet do Spraw Jedności Niemiec odegrał poważną rolę w demaskowaniu aktywnych hitlerowców w służbie rządu bońskiego, prowadząc akcje społeczne i publikując szereg dokumentów o sędziach hitlerowskich działających w aparacie wymiaru sprawiedliwości NRF, w sprawie Oberländera, Czubkego i in.

8 X 1958 r., w miejsce dawnego Nakładu „Domowiny”, utworzona została nowa instytucja, organizacyjnie niezależna, pod nazwą Ludowe Wydawnictwo „Domowina” (*Ludowe Nakladnistwo Domowina*).

Ale nie tylko Nakład „Domowiny”, a później Ludowe Wydawnictwo „Domowina”, wydają literaturę łużycką. Wymienić tu należy również takie zakłady niemieckie jak: *Akademie Verlag, Volk und Welt, Sachsen Verlag, Kinderbuchverlag* itd. drukujące i rozprowadzające książki w języku łużyckim, a nowym przykładem daleko idącego poparcia kultury łużyckiej udzielanego przez władze państwowe NRD jest fakt, że wydawnictwo *Volk und Wissen* wydaje wszystkie podręczniki łużyckie i oddaje je bezpłatnie do użytku.

W r. 1958 minęło dziesięć lat od uchwalenia ustawy o autonomii kulturalnej Serbołużyczan, a w r. 1959 obchodzono dziesiątą rocznicę powstania NRD. Z tych okazji Handrij Cyž dokonał w artykule pt. *Naša socialistiska kultura so wuwiva*¹ krótkiego bilansu działalności instytucji kulturalnych na Łużycach. Bilans ten dotyczy także osiągnięć ruchu wydawniczego. Cyž podaje następującą statystykę:

Wydano w języku łużyckim, w latach:

1945 — 0 pozycji	1953 — 14 pozycji
1946 — 1 „	1954 — 13 „
1947 — 0 „	1955 — 25 „
1948 — 4 „	1956 — 18 „
1949 — 14 „	1957 — 13 „
1950 — 6 „	1958 — 16 „
1951 — 18 „	1959 — 8 „
1952 — 11 „	

W dziedzinie literatury szkolnej w l. 1945—52 nie ukazał się żaden tytuł, natomiast:

w r. 1953 — 6 tytułów	w r. 1957 — 34 tytułów
„ 1954 — 32 „	„ 1958 — 57 „
„ 1955 — 56 „	„ 1959 — 64 „
„ 1956 — 55 „	

Literaturę teatralną i muzyczną reprezentuje w tym okresie 30 tytułów, a publikacji naukowych w rodzaju *Schriftenreihe über die Sorben* wydano w l. 1950—59 pozycji 44.

Jaki jest udział Ludowego Wydawnictwa „Domowina” w tych osiągnięciach. Wraz z reorganizacją wydawnictwa łużyckiego rozpoczął się okres wyjątkowo intensywnego rozwoju serbołużyckiej produkcji wydawniczej. Statut zreorganizowanego wydawnictwa zawarł podstawowe tendencje socjalistycznej literatury łużyckiej, utożsamiając swoje cele i działalność z wychowawczą rolą nowego piśmiennictwa Łużyc. Oto pokrótce treść wspomnianego statutu².

1. Podstawę działalności Ludowego Wydawnictwa „Domowina” stanowi program budowy socjalizmu w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Realizacja zadań planu siedmioletniego wymaga udziału ludu łużyckiego w tym procesie. Ludowe Wydawnictwo „Domowina”, za pomocą książki w języku łużyckim i niemieckim, ma kształtować światopogląd ludu pracującego w okresie budowy socjalizmu w NRD.

2. Realizując te zadania łużycka produkcja wydawnicza spełni także swe posłannictwo narodowe, które dawniej zbyt jednostronnie traktowane było jako dążenie do zachowania i rozwoju języka oraz kultury łużyckiej. Ruch wydawniczy służy interesom całego ludu pracującego NRD.

¹ Por. „Rozhled” r. 1959, s. 292—300.

² Por. Ben Buda r., „Wuwice a nadawki serbskeje originalneje literatury w běhu sedmiletki”. „Rozhled” r. 1960, s. 195.

3. Ludowe Wydawnictwo „Domowina” pomaga w likwidacji resztek alfabetyzmu wśród ludności łużyckiej.

4. Celem Ludowego Wydawnictwa „Domowina” jest kultywowanie narodowego dziedzictwa kulturalnego ludu łużyckiego, która to działalność wydatnie przyczyni się do kształtowania socjalistycznego światopoglądu narodowego Serbołużyczan.

5. Zadaniem Ludowego Wydawnictwa „Domowina” jest szerzenie przyjaźni między ludnością łużycką i niemiecką oraz informowanie całego społeczeństwa NRD o życiowych problemach Serbołużyczan.

6. Ludowe Wydawnictwo „Domowina” pośredniczyć będzie w udostępnieniu postępowej literatury narodów słowiańskich czytelnikowi niemieckiemu.

Ludowe Wydawnictwo „Domowina” ma więc za zadanie wydawanie literatury w języku łużyckim i niemieckim, która służy jako środek z jednej strony wychowujący czytelnika, z drugiej zaś — kształcący jego estetykę. Wydawane tu książki mają m. in. orientować czytelnika serbołużyckiego i niemieckiego w całokształcie zmian zaszłych w NRD. Obok pozycji omawiających aktualną rzeczywistość, zadaniem książek ukazujących się w „Domowinie” jest popularyzacja rewolucyjnych tradycji ludu łużyckiego i klasycznej literatury serbołużyckiej.

Rozwijają się pomyślnie współpraca pisarzy łużyckich z Wydawnictwem. Do dawniej już tu pracujących: Marii Kubašec, Kurta Krjeńca, Korli Janaka, Měrćina Nowaka dołączyli młodszy autorzy, np. Hańža Bjeńšowa, Jurij Měrćink, J. Wičaz. Ludowe Wydawnictwo „Domowina” przeznaczyło też specjalny fundusz na stypendia dla kształcących się młodych autorów łużyckich. Rozwijają się dobrze współpraca Wydawnictwa z krytykami literackimi: Jurijem Wuješem, Gerhardem Hendrichem, Marią Kubašec, dr. Pawłem Nedo. W „Domowinie” działa kolegium dyskutujące z autorami dyspozycje dzieła, jego plan i problematykę. Pracuje się tu także nad nowymi formami upowszechnienia czytelnictwa. Wydana w r. 1960 seria 6 książek formatu kieszonkowego ma wzrosnąć w r. 1961 do 15. Książki te cieszą się wielkim powodzeniem. Liczba odbiorców książek powiększa się dzięki szerokiej akcji specjalnego wydziału propagandy wydawnictwa łużyckiego, współpracującego z Kołem Przyjaciół Książki Łużyckiej. Ważną rolę w rozpowszechnianiu literatury odgrywają bezpośrednie spotkania autorów z czytelnikami. Ludowe Wydawnictwo „Domowina” drukuje także dzieła należące już do klasyki, dzieła, których postępową i humanistyczną treść pomaga w tworzeniu się nowego oblicza literatury łużyckiej. Przykładem służyć tu mogą opowiadania R. Domaški *Wokoło stareho mlyna* oraz wydane niedawno *Powědančka a basnje* J. Skali. Jeśli chodzi o udostępnienie literatury łużyckiej czytelnikowi niemieckiemu, wydano w „Domowinie” zbiór opowiadań ludowych i pieśni łużyckich w języku niemieckim, a także dwukrotnie wybór poezji Čišinskigo: *Glut des Herzens*. Wydawnictwo napotyka na pewne trudności przy wydawaniu współczesnej literatury łużyckiej. Wynikają one z faktu występowania w minimalnej ilości dużych form literackich w dzisiejszym piśmiennictwie Łużyc. Niemniej wydano w języku niemieckim prace K. Janaka, *My z čerwjenej naliku*; B. Budara, *Rebela Jana Sušku*; M. Kubašec, *Hwězdy nad bjezdnom* oraz wybór współczesnej prozy łużyckiej. Niedostateczna jest także ilość opracowań w języku niemieckim informujących o życiu Łużyc. Wydano dotąd 7 zeszytów *Schriftenreihe über die Sorben* a także albumy o Łużycach i o Państwowym Łużyckim Zespole Ludowym. Brak jednak literatury pięknej, która obok pozycji popularnonaukowych stanowiłaby materiał informacyjny o życiu Serbołużyczan. Książka pt. *Keine Pass-Schwierigkeiten* oraz mała encyklopedia dotycząca spraw łużyckich mają w pewnym stopniu wypełnić lukę istniejącą w tym zakresie.

Wysnuwając wnioski z dotychczasowej pracy Ludowego Wydawnictwa „Domowina” stwierdzić musimy, że po raz pierwszy w historii literatura łużycka

wydawana jest systematycznie i planowo. W r. 1959 w Wydawnictwie ukazały się 42 tytuły³. Z tego 23 pozycje beletrystyczne, 15 prac popularno-naukowych 4 dzieła naukowe. Spośród 42 tytułów 32 — to prace o tematyce aktualnej, 10 pozycje klasyczne. Jako objaw pozytywny możemy skonstatować widoczny wzrost w roku 1959 oryginalnych pozycji łużyckich. Ukazały się m. in. broszurka zawierająca dokumenty faszystowskiej *Wendenpolitik* demaskująca zbrodniczą działalność Oberlaendera. Z przekładów wymienić należy: *Jak hartowała się stal* Ostrowskiego i *Drewnianą wieś* Hečki. Łużycka produkcja wydawnicza ma coraz większe znaczenie w skali ogólnopolskiej NRD. Widoczne jest to szczególnie w dziedzinie przekładów z literatur słowiańskich na język niemiecki realizowanych przez Ludowe Wydawnictwo „Domowina” w myśl sugestii Ministerstwa Kultury NRD. W r. 1959 ukazała się tu praca Czecha Jaroslava Putika w języku niemieckim pt. *Der Fall Oppenheimer* w nakładzie 10 000 egz. W r. 1960 wyszło 31 pozycji⁴, z czego 17 tytułów to beletrystyka, 5 pozycje popularnonaukowe, 3 prace naukowe, 3 tomy poezji oraz 3 albumy i kalendarze. Wśród 31 tytułów — 11 to tematyka aktualna, 20 historyczna. Wydano więc ciekawe, antyfaszystowskie dzieło Marii Kubašec pt. *Hvězdy nad bjezdnom* opiewające życie i walkę łużyckiej działaczki antyfaszystowskiej Marii Grólmusec. Jurij Brėzan rozprawia się krytycznie z przeszłością w wydanym w drugim tomie książki *Feliks Hanuš*, a życie robotnika łużyckiego przedstawił Kurt Krjeńc w swym zbiorze opowiadań. Mėrcin Nowak ukazał życie Łużyc w pierwszym tomie wspomnień *Wot wčerawša na jutřiše*. Przyjaźń i trwałe związki Serbołużyczan z innymi narodami przedstawia zbiór reportaży działaczy serbołużyckich w *poselstwie pŕečelstwa*. Klasykę reprezentują opowiadania R. Domaški, *Wokoło stareho mlyna*. Prace naukowe to drugi tom dzieła dra R. Jenča, *Stawizny serbskeho pismowstwa i Čišinskeho narodny program* pióra dra Nowotnego. Dział przekładów reprezentują dzieła Marka Twaina, Antoniego Czechowa i Jana Drdy. „Domowina” drukuje także prace młodych pisarzy niemieckich. I tak duży sukces odniosła wydana tu w ilości 30 000 egz. książka Horsta Müllera, *Signale vom Mond* tłumaczona na język rosyjski i węgierski. Świadczy to o dużych możliwościach „Domowiny”, która nie ogranicza się do druków łużyckich, ale także wydaje oryginalną literaturę niemiecką.

Ustalony obecnie długoterminowy plan wydawniczy przewiduje w najbliższym czasie opracowanie 14 tematów aktualnych i 21 historycznych.

Podstawą pracy Ludowego Wydawnictwa „Domowina” jest program literacki, Kulturalno-polityczne i tematyczne tendencje działalności Ludowego Wydawnictwa „Domowina” omówione zostały wyżej. Program ten zatwierdzony przez Ministerstwo Kultury NRD stanowi także siedmioletni plan pracy Wydawnictwa. W r. 1965 produkcja wydawnicza Ludowego Wydawnictwa „Domowina” wyglądać będzie następująco⁵: w roku tym ukazywać się będzie 50—60 pozycji niezależnie od 35—45 tytułów literatury pedagogicznej. Wśród tych wydawnictw około 80% (40 pozycji) to książki w obu językach łużyckich, zaś 20% (około 15 tytułów) w języku niemieckim.

Pozycje łużyckie tematycznie podzielone będą następująco: 40% tematyka aktualna, 20% klasyka, 10% tematyka historyczna, 20% literatura popularnonaukowa, 10% naukowa.

Beletrystyka stanowić będzie ogólnie 60% całej produkcji wydawniczej.

Powyższa próba przeglądu ruchu wydawniczego na Łużycach i działalności Ludowego Wydawnictwa „Domowina” nie uwzględnia wielu zagadnień, np. po-

³ Jak wyżej, s. 197.

⁴ Por. Ben Budar, *Za nowy rozmach serbskeje literatury jako pŕinošk k wyšemmu schođenkeje socialistiskeje kulturneje rewolucije*. „Rozhlad” r. 1961, s. 179.

⁵ Por. Ben Budar, *Wuwie a nadawki serbskeje originalneje literatury w běhu sedmiłėtki*. „Rozhlad” r. 1960, s. 200.

mocy w tej dziedzinie udzielanej przez Czechosłowację w okresie przed i po zreorganizowaniu wydawnictwa łużyckiego (szczególnie w zakresie literatury dziecięcej). Niemniej zgodzić się musimy, iż rozmach literatury łużyckiej i ruchu wydawniczego na Łużycach jest wyjątkowo intensywny.

Tadeusz Wróblewski

SUBWENCJONOWANE „PARTIE PAŃSTWOWE” W NRF

W jednym ze wspomnień pośmiertnych, poświęconych zmarłemu na początku maja 1962 r. b. kanclerzowi Republiki Weimarskiej dr H. Lutherowi¹, na tle napisanych przez niego krótko przed śmiercią pamiętników pt. *Politiker ohne Partei*, stwierdzono m. in.:

„...Był on (Luther) dumny, że jako urzędniczy i fachowy kanclerz zajmował najwyższe polityczne stanowisko w republice. Ale było to jednocześnie jego tragedią. W demokracji partyjnej bowiem konieczne jest partyjno-polityczne wyznaczenie oraz zgoda partii, jeśli pragnie się objąć — z widokiem na powodzenie i trwałość — najwyższą polityczną odpowiedzialność”².

Stwierdzenie to w pełni odnosi się do aktualnej sytuacji politycznej w Niemieckiej Republice Federalnej, która — w sensie zachodnioburżuazyjnym — jest „demokracją partyjną”. Państwem rządzi partia względnie koalicja partyjna, wyłoniona w wyniku wyborów parlamentarnych, a z ramienia rządzącej partii sprawuje władzę wyznaczony przez kierownictwo partyjne kanclerz. Na tym jednak kończy się podobieństwo ustroju polityczno-parlamentarnego NRF z innymi zachodnioeuropejskimi „demokracjami partyjnymi”, w których — teoretycznie przynajmniej — uznaje się „wolną grę” sił politycznych jako podstawę walki o władzę w państwie. W NRF nie zachowuje się jednak nawet pozorów, gdyż wyeliminowano „wolną grę sił”; do liczników już z natury rzeczy elementów przewagi wielkich partii nad mniejszymi (np. korzystanie z atrybutów władzy dla umacniania swej pozycji, duże środki materialne, poparcie oligarchii finansowych, kościelnych czy tzw. wielkiej prasy) dodano jeszcze inne środki, ograniczające skuteczność działania przeciwników politycznych lub nawet udaremniające im działalność w ogóle. Do środków pierwszych zaliczyć np. należy wprowadzenie do ordynacji wyborczej NRF 5% klauzuli, premiującej dodatkowo wielkie partie kosztem mniejszych, pozbawiając je przedstawicielstwa parlamentarnego nawet przy uzyskaniu w obecnych warunkach choćby 1½ mln głosów. Do środków drugich należy wyeliminowanie w ogóle z legalnej walki politycznej przeciwników, czego jaskrawym przykładem jest delegalizacja Komunistycznej Partii Niemiec (KPD)³.

Niemcy zachodnie stały się więc „demokracją partyjną” swoistego rodzaju, nawet w zespole podobnych im państw zachodnioeuropejskich: zwięzono do mini-

¹ Dr Hans Luther, ur. w r. 1879, w l. 1918—1922 nadburmistrz miasta Essen, w l. 1922—1925 członek rządu, został w styczniu 1925 r. kanclerzem Rzeszy, którym pozostał do maja 1926 r., zawierając w czasie swego kanclerstwa, wraz ze Stresemannem jako min. spraw zagranicznych, pakt lokarneński. Po objęciu władzy przez Hitlera dał się wykorzystywać przez faszystowski reżim do reprezentowania go w l. 1933—1937 w Waszyngtonie jako ambasador III Rzeszy, kiedy brak było hitlerowcom wytrawnych dyplomatów. Następnie wycofał się z życia publicznego. Po r. 1945 nie odgrywał roli politycznej, poświęcając się pracy naukowej w dziedzinie polityki zagranicznej. Okazywał swe sympatie ugrupowaniom postępowym *Bund der Deutschen* i *Deutsche Friedens-Union*, wystąpił zaś w r. 1959 z *Verein für das Deutschland im Ausland* (VDA), którego był przewodniczącym od r. 1957, aby zaprotestować przeciwko przenikaniu od VDA elementów ekshiterowskich. Zmarł 11 V 1962 r.

² Herbert Hupka; *Zwischen Ebert und Hindenburg*. „Vorwärts” 21/1962. Patrz także: „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 14 V 1962.

³ Por. Florian Miedziński; *Wybory do IV Bundestagu NRF*. „Przegląd Zachodni” 5/1961, oraz tegoż *Komunistyczna Partia Niemiec (KPD) w 5 lat po delegalizacji*. „Przegląd Zachodni” 2/1962.